

VERONIKA BIKSE

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

UZNĒMĒJKOMPETENCES ATTĪSTĪBAS NEPIECIEŠAMĪBA IZGLĪTĪBAS PARADIGMAS MAIŅAS APSTĀKĻOS

Dr. oec. **Veronika Bikse**, Latvijas Universitātes profesore emeritus
vbikse@lu.lv Tālrunis: 29152582

ESF projekta „Profesionālajā izglītībā iesaistīto
vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences
paaugstināšana” noslēguma seminārs, 12.12.2013

SATURS

- Ievads
- Kā skaidrot, kas ir uzņēmējkompetence?
- Kāpēc svarīgi attīstīt skolēniem uzņēmējkompetenci?
- Uzņēmējkompetence un Uzņēmējdarbības izglītība
- Secinājumi

Ievads

- SPC PROVIDUS pētījumā sociālie **uzņēmēji** Latvijā ir klasificēti četrās kategorijās:
- 1) ir ideja un resursi, bet **nav biznesa iemaņu**;
- 2) atpazīta sociālā problēma, bet **nav biznesa domāšanas**;
- 3) ir biznesa domāšana un sociālā ideja, bet **nav „sirds”**;
- 4) ir biznesa ideja, ir sociālā problēma, ko risināt, bet nav zināms, vai sociālā uzņēmējdarbība **būs ilgspējīga**, vai arī **darbību veic mazāk par trim gadiem**, un ikvienam iesācējam var izdoties vai neizdoties. (Leščinska, Litvins ..., 2012)

Aktualitāte

- Mūsdienās informācijas tehnoloģiju attīstības laikmetā, būtiski maina arī cilvēka vietu ražošanā, piedodot jaunu saturu jēdzieniem:
  - *uzņēmējs (pašnodarbinātais),*
  - *uzņēmējspējas un uzņēmējdarbības izglītība,*
  - piešķirot tiem daudz plašāku nozīmi *uzņēmējkompetences attīstības kontekstā.*

Aktualitāte

Tas liek meklēt atbildes uz jautājumiem:

- kā skaidrot šos jēdzienus, raugoties no teorētiskā aspekta;
- kādas kompetences un personas īpašības ir jāattīsta, lai sagatavotu jaunus cilvēkus atbilstoši darba tirgus izaicinājumiem;
- Kā īstenot mācību procesu izglītības jaunās paradigmas apstākļos?

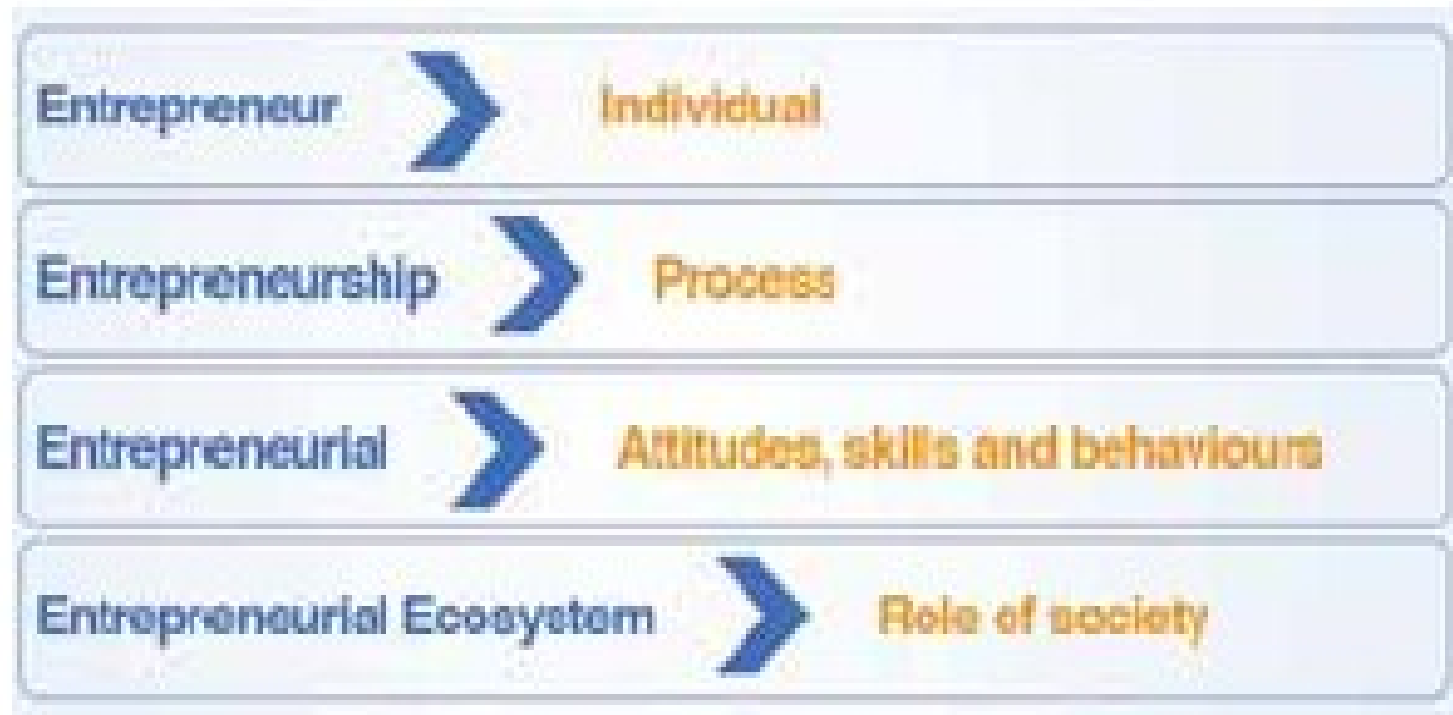

Kā skaidrot, kas ir uzņēmējkompetence?

- Oficiālajos dokumentos, masu saziņas līdzekļos, īpaši tulkojumos ļoti bieži angļu izcelsmes vārds **entrepreneurship** saistībā ar **uzņēmējkompetenci** tiek identificēts ar tādiem terminiem kā:
  - **uzņēmība,**
  - **uzņēmējdarbības prasmes,**
  - **uzņēmējdarbības kompetence,**
  - **uzņēmējdarbība,**
  - **iniciatīvas uzņemšanās un uzņēmējdarbības izjūta,**
  - **pašiniciatīva un uzņēmējprasmes,**Pēdējā laikā lietojam jēdzienu **uzņēmējspējas**.
- **Kuru terminu vajadzētu lietot?**

Educating the Next Wave of Entrepreneurs

Unlocking entrepreneurial capabilities to meet the global challenges of the 21st Century. A Report of the Global Education Initiative

Uzņēmējkompetence ir cilvēka personisko dotību un īpašību kopums, zināšanas un prasmes, iespējas, potences, gatavība darbībai.

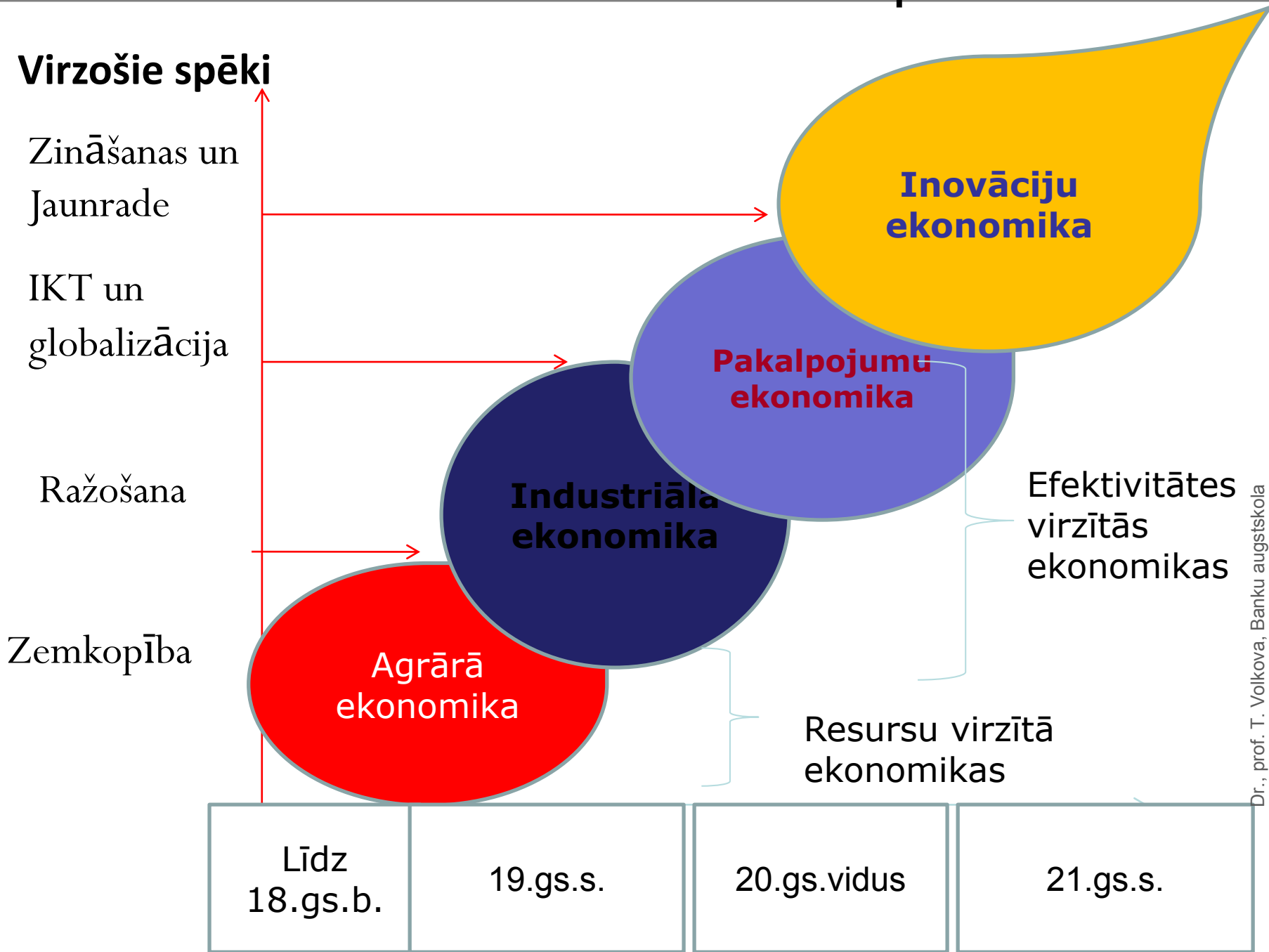
Uzņēmīgums ir viena no būtiskākajām cilvēka īpašībām, kas nepieciešama **jebkurā dzīves situācijā**, it īpaši uzņēmējdarbībā.

Uzņēmējprasmes ir cilvēka prasmes veikt uzņēmējdarbību – uzņēmējkompetences sastāvdaļa

Uzņēmējdarbības izglītība ir uzņēmējkompetences attīstības process.

Uzņēmējdarbība ir cilvēka **spēju izmantošana** darbībā.

Ekonomikas attīstības posmi

Jēdziena *uzņēmējkompetence attīstība*

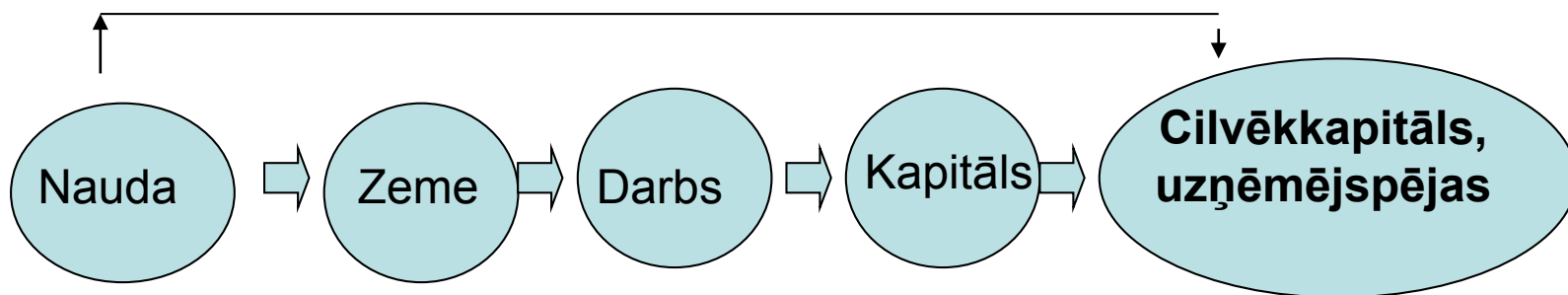
20.gs beigās mainās *cilvēku vērtības, ieradumi un vajadzības*: individuālie pasūtījumi.

- Pieauga viņu pieprasījums pēc *specializētiem produktiem*, nevis standartizētiem masu produkcijas ražotajiem labumiem.
- Tas sekmēja *informāciju tehnoloģiju* un pakalpojumu sfēras attīstību,
- Tā ietekmē notiek būtiskas **izmaiņas uzņēmumu struktūrā**:
  - **lielos uzņēmumus nomaina MVU,**
  - **rodas attālināta darba veidi, kurus var veikt pat mājas apstākļos,**
  - **kompetenta cilvēka attīstība.**

Jēdziena *uzņēmējkompetence* attīstība

Ekonomiska pieeja izglītībai – sagatavot speciālistus vadītājus līdz 20.gs. beigām

Mūsdienās jaunās ekonomikas laikmetā *ekonomiskā pieeja tiek nomainīta ar kompetenta cilvēka attīstību*, jo attīstās MVU un attālināts darbs, pašnodarbinātība, jāveic arī a sociālā loma sabiedrībā.

Tas liek attīstīt cilvēku kā personību kopumā, viņa intelektuālo, sociālo, politisko, tikumisko, estētisko un fizisko īpašību attīstība - **pamatkompetenču**, tai skaitā, **uzņēmējkompetences** attīstību – īstenot uz kompetenču attīstību balstītu izglītību.

Kāpēc svarīgi attīstīt skolēniem uzņēmējkompetenci?

1. Darba tirgus prasības:

- ekonomikas pamatu veido MVU (ES – **99,8%**; Latvijā **99,3%**), mikro uzņēmumi. ES: **93,1%** un Latvijā: **90,2%**.
- **vairāk nekā puse** no visām saimniecībām ir **pašnodarbinātie**, zemnieku un zvejnieku saimniecībās pamatā **strādā to dibinātāji** vai viņu ģimenes locekļi.
- attālinātais darbs (Nīderlandē **45%** strādā attālināti), kuru var veikt pat mājas apstākļos.

- Veidojas jauns *uzņēmēja modelis*, kurš apvieno sevī
  - gan *darba ņēmēja*, gan *darba devēja* funkcijas,
  - kļūstot par *uzņēmēju - pašnodarbināto*.
- Viena un tā pati persona kļūst par
  - uzņēmuma *īpašnieku, pārvaldnieku*,
  - tiešā *darba veicēju*, turklāt dažādās jomās.

Šim cilvēkam jābūt gatavam *strādāt patstāvīgi*,

- jāprot *plānot* savu darba laiku, to *organizēt*,
- pieņemt optimālus *lēmumus*, tos īstenot,
- ģenerēt idejas, būt *radošam*, gatavam riskēt,
- pastāvīgi *papildināt savas zināšanas* un risināt citus ar uzņēmējdarbību saistītus jautājumus.

Minēto teorētisko nostādņu īstenošanas spilgts piemērs ir

- **Uzņēmēja, RTU docenta Jāņa Caunes atbilde uz jautājumu:**
- **Kas Jums pašam ir bijusi vērtīgākā mācība līdzšinējā uzņēmējdarbības pieredzē?**
“Radošas idejas, radoša pieeja, radošums, manuprāt, ir tas, kas vispār mūsdienās virza biznesu un nodrošina veiksmi. Sevišķi tas attiecas uz tādām sfērām, kuras no malas neliekas vispār radošas. Tas ir drošs signāls, ka radoša pieeja šajā sfērā dos veiksmi. Tomēr gribu uzsvērt, ka tikai pliki radošai idejai ir nulles vērtība, ja to nerealizē vai ja tā neiztur «skaitļu testu». (intervija, d/b)

- **Attālināta darba** iespējas latviešu jaunais uzņēmējs Kaspars Upmanis, kas **vada** savu dibinātu uzņēmumu *Digital production agency Londonā*, raksturo šādi:
- „varbūt daudziem interesanti liekas, ka **darbs tiek veikts Rīgā**, bet darba **pasūtījumi Londonā**. ... Dodiet man datoru ar internetu, un strādāt varu no jebkuras vietas”. [NRA, 21.02.2011.]

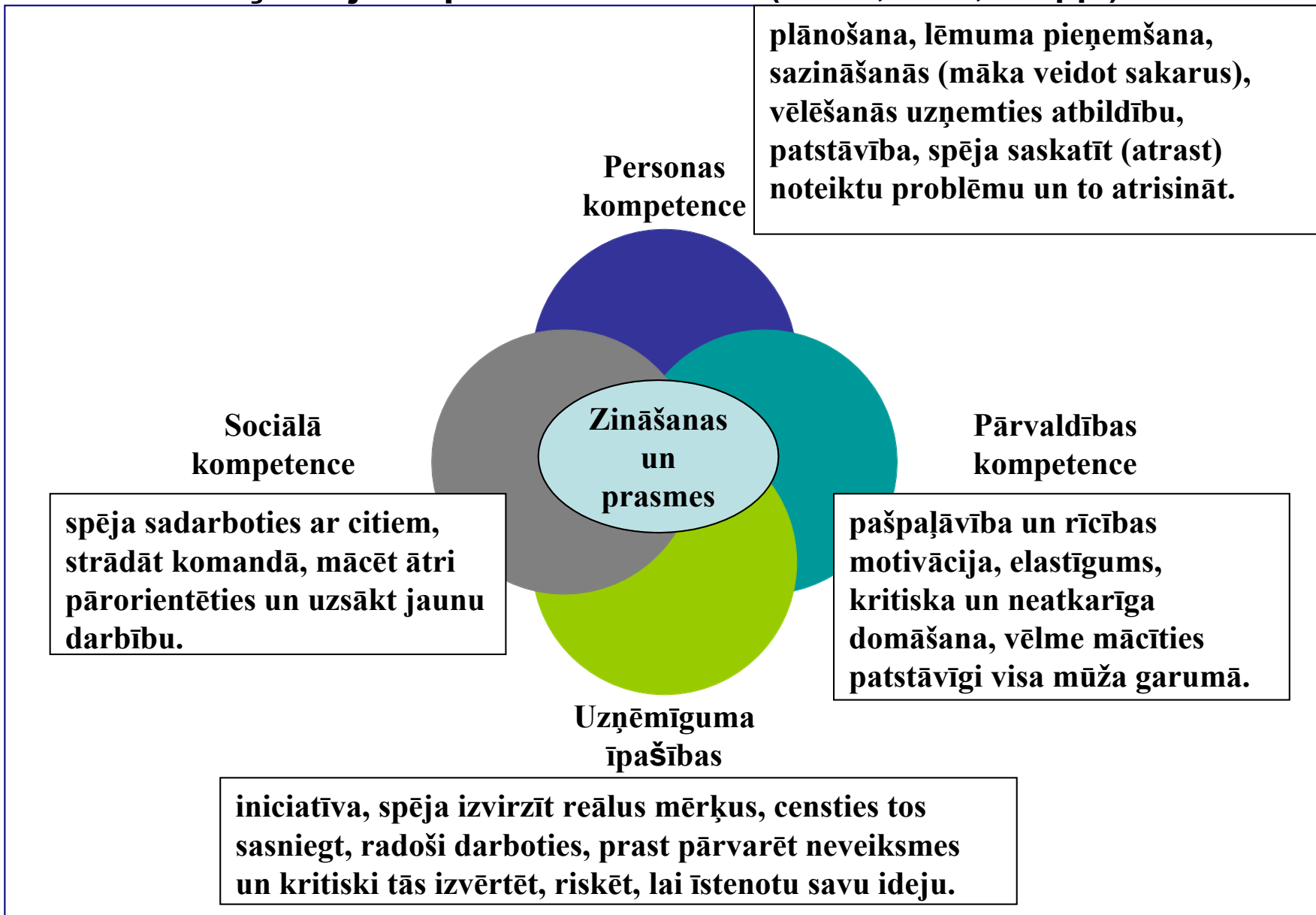

- **Kas ir uzņēmējkompetence?**
- **Tā ietver:**
  - **noteiktu cilvēka īpašību** kopumu:
    - jaunrades, kontaktēšanās, organizatora un projektu vadīšanas spējas, spēju riskēt, uzņēmīgumu u.c.
  - **zināšanas un prasmes** uzņēmējdarbībā,
    - kas ir nepieciešamas, lai veidotu jaunu uzņēmumu un iemiesotu praktiskās idejas tā sekmīgā attīstībā.

- **Cilvēka personiskās īpašības, kas raksturo uzņēmējkompetenci var sagrupēt četrās grupās:**
  - **Pārvaldības kompetence** (*management competence*).
  - **Sociālā kompetence** (*social competence*).
  - **Personas kompetence** (*personal fields of competence*).
  - **Uzņēmīguma īpašības** (*entrepreneurial qualities*).

Uzņēmējkompetences ietvars (Bikse, 2011, 29.lpp.)

- **Sociālo uzņēmēju** var definēt kā personu ar attīstītu uzņēmējkompetenci un sociālo kompetenci daudz plašākā nozīmē. Persona, kas ir apveltīta
  - *ar bagātu iztēli,*
  - *plašu redzesloku,*
  - *mērķtiecīga un uzticīga idejai.*
  - *Viņa misija ir sociālo vērtību radīšana, saskatot jaunas, inovatīvas iespējas sociālās misijas īstenošanā.*
  - *Enerģisks, aizrautīgs un apņēmīgs darboties neatlaidīgi,*
  - *pārliecinoši un atbildīgi gala rezultātu sasniegšanā.*
  - *Radītā peļņa viņam kalpo kā līdzeklis sociālo mērķu īstenošanai.*
- Tādējādi sociālajam uzņēmējam vairāk nekā jebkuram citam dominējošās ir **personas īpašības**.

Employment and Training Administration of the United States Department of Labor (www.doleta.gov) provides the model for entrepreneurial competencies

Academic Competencies									
Reading	Writing	Mathematics	Science & Technology	Communication: Listening & Speaking	Critical & Analytical Thinking				
Personal Effectiveness Competencies									
Interpersonal skills & team working	Initiative	Ambition	Adaptability & Flexibility	Take risks	Willingness to learn	Integrity	Professionalism	Ethics	Dependability & Reliability

Fig.1 - . Part of the model of employment and training administration united states department of labor (www.doleta.gov)

Uzņēmējdarbības izglītība ietver:

1. Plašāks – mācību procesā tiek attīstītas uzņēmējdarbībai raksturīgas attieksmes un prasmes, cilvēka personiskās īpašības, bet nav tieši orientēts uz jaunu uzņēmumu veidošanu.
2. Zināšanu apguve vienlaicīgi ar uzņēmumu veidošanu un vadīšanu, ievērojot principu – „mācīties darot”.
3. Iedrošināt, motivēt jauniešus, lai viņi apzinātos, ka nākotnē savu karjeru varētu saistīt ar pašnodarbinātību un uzņēmējdarbību. Tas nenozīmē, ka tiek iegūta noteikta profesija.
4. Jāveic savstarpējā vienotībā ar profesionālo interešu veidošanu, lai sekmētu pareizu profesijas izvēli.

Problēmas:

- jēdzienu ***uzņēmējdarbības izglītība*** ļoti bieži **saprot pārāk šaurā** nozīmē,
  - kā **business aktivitātes**, ka tās var attīstīt **apgūstot tikai ekonomikas priekšmetus**.
  - Jaunā laikmeta izaicinājumi **būtiski maina *uzņēmējdarbības izglītības saturu***. Mūsdienās tam ir **daudz plašāka nozīme**, jo ietver ne tikai teorētisko zināšanu apguvi, bet tās mērķis ir veicināt radošumu, inovācijas un pašnodarbinātību. [EK, 2011]
  - Tas nozīmē, ka papildus zināšanām jārada iespēja jauniešiem attīstīt arī jaunas prasmes un kompetences.

Skolēnu un skolotāju vērtējums „bieži” vai „vienmēr” par uzņēmējkompetences attīstību (% no aptaujāto skaita, Bikse, 2011, 88.lpp.)

Uzņēmējkompetence	Skolēni		Skolotāji	
	2009.	2011.	2009.	2011.
1. Personas īpašības un spējas				
1.1. Radošums	27,8	40,4	77,3	79,3
1.2. Māka plānot	51,0	55,9	26,4	38,3
1.3. Māka diskutēt	48,4	58,9	50,4	57,7
1.4. Uzņēmīgums	51,4	47,6	75,0	78,5
1.5. Patstāvība	51,7	55,5	55,1	62,3
1.6. Atbildība	71,4	72,3	X	X
2. Zināšanas un prasmes				
2.1. Zināšanas/skolotāji māca	40,5	42,0	42,9	40,0
2.2. Darbība ārpusk. pasākumos	22,5	32,6	45,6	52,3
2.2. Prasmes/skolotāji ir prasmes	17,3	18,7	25,5	60,3
3. Vēlme veidot savu uzņēmumu	71,2	66,5	X	X

Vidusskolā apgūstamie jautājumi uzņēmējdarbībā. Iesaka *Pasaules Ekonomikas Forums (Educating the Next Wave of Entrepreneurs, 2009)*

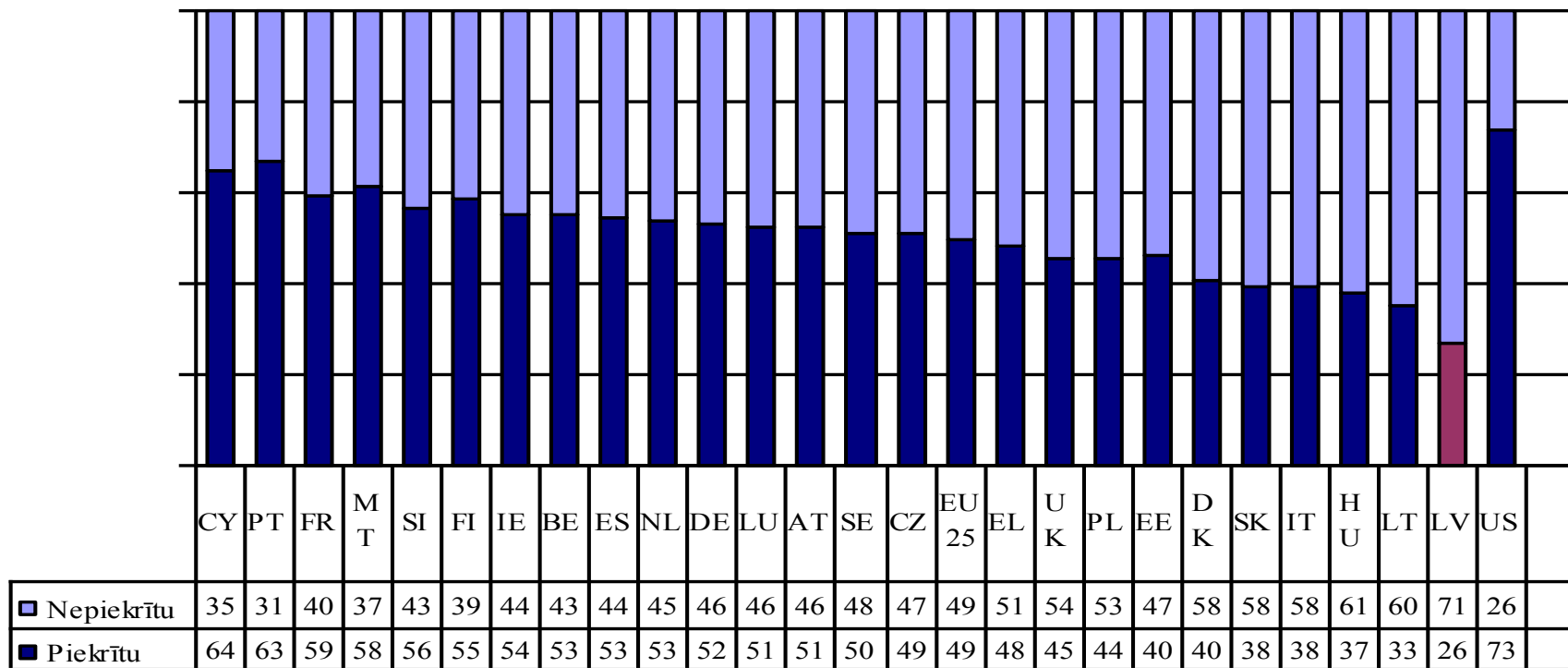
Garīgās un fiziskās veselības nozīme. Labu attiecību veidošana	Iesaistīšanās biznesā un iespēju izzināšana	Uzņēmuma ekonomika, ražošana, izmaksas un peļņa. Galējie lielumi
Piedāvājuma un pieprasījuma likums	Uzveic konkurentu, radot salīdzināmās priekšrocības biznesā	Labklājības radīšana. Attīstīta uzņēmējkompetence un veiksmīga karjera
Mārketings: pašam veikt tirgus iespēju izzināšanu un izpēti	Līderība. Ieguvumi pašam un sabiedrībai	Finanšu atskaite. Ieguldījumu atdeves un zaudējumu aprēķins
Tirdzniecības pamati patērētāja vajadzības, izvēle, un rīcība	Kā rakstīt biznesa plānu	Procentu likmes. Likuma 72. nozīme uzkrājumu vairošanā

Problēmas

- ***Global Entrepreneurship Monitor*** pētījumi liecina, ka lai uzsāktu biznesu (aiz finansēm) Latvijas respondenti galveno iemeslu norāda, ka trūkst zināšanu un prasmju, uzņēmības.
- **Izglītības sistēma palīdz tikai 26% (iepriekšējā pētījumā bija 38%) no aptaujātajiem, t.i., viens no zemākajiem rādītājiem ES.**

Izglītības sistēmas loma uzņēmējprasmju attīstībā 2009.gadā(% no aptaujāto kopskaita)*

***Global Entrepreneurship Monitor, 2009. Pētījums 2009. gadā Latvijā
26% un ir pēdējā vietā ES**

Problēmas

Latvijas universitāšu absolventu aptauja (2012) liecina, ka iegūt prasmes uzņēmējdarbības uzsākšanai augstskolā tiek vērtētas šādi (kopā: 4909; skolotāji: 478).

- **Kopā 27% vispār nav apguvuši –skolotāji 33,9%,**
- **Kopā 32% zemā vai ļoti zemā līmenī –skolotāji 28,5%,**
- **Kopā 27% vidējā līmenī –skolotāji 25,5%,**
- **Tikai (kopā 12,7%) tās ir apguvuši augstā līmenī –skolotāji 11,1%.**

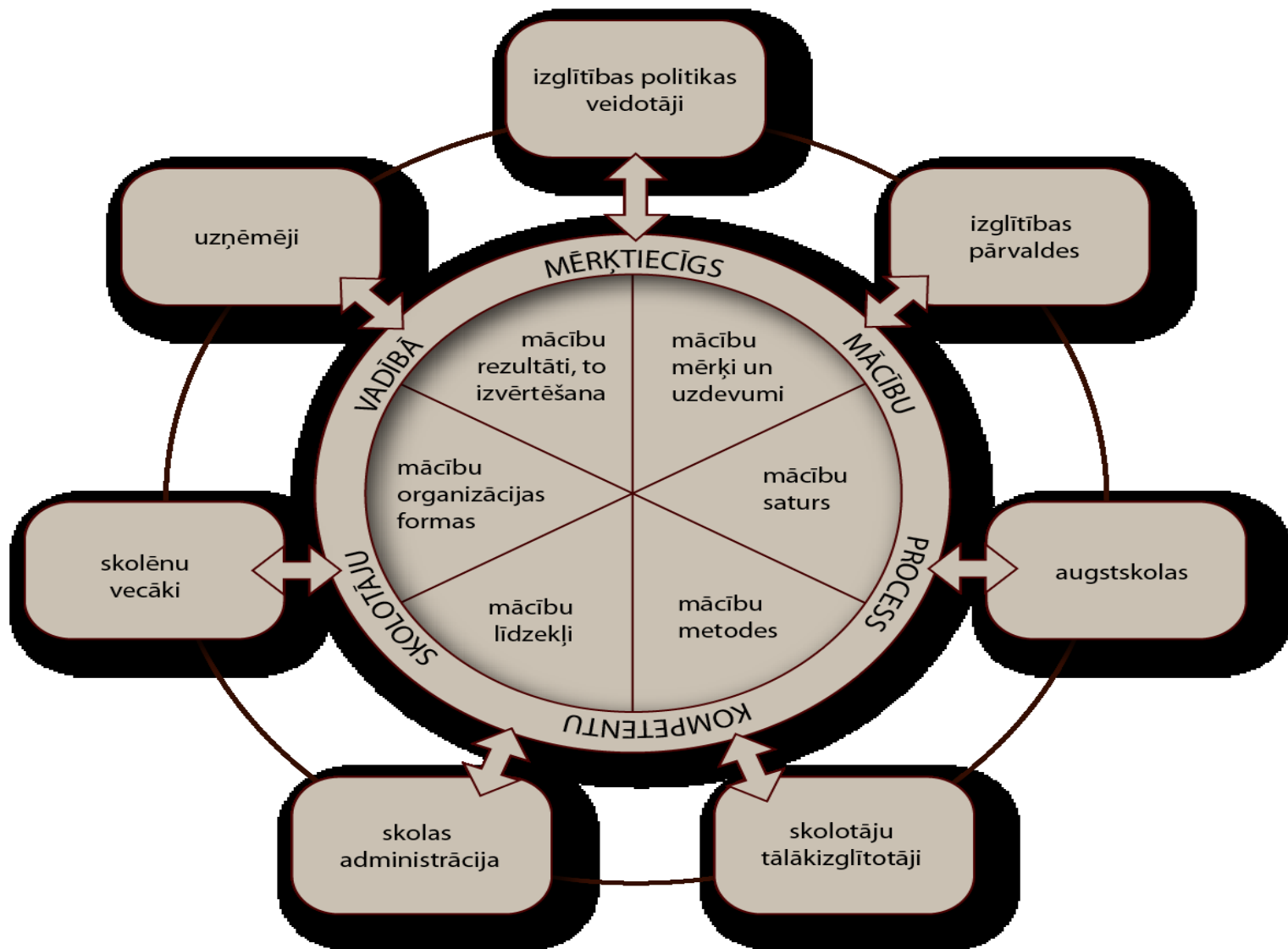

EK būtiskākās politiskās nostādnes:

1. **uzņēmējkompetence** – svarīgs nodarbinātības, konkurētspējas, ekonomikas izaugsmes priekšnoteikums zināšanu sabiedrībā,
2. Uzņēmējkompetenci svarīgi *attīstīt jau no mazotnes*,
3. sagatavošana uzņēmējdarbībai ir *jāveic visos izglītības sistēmas līmeņos*, ietverot *nacionālajās izglītības programmās*,
4. integrējot kā svarīgu mācību sastāvdaļu dažādos priekšmetos, Izglītojot ne tikai ekonomikas skolotājus, bet arī citu priekšmetu skolotājus,
5. nacionālo valstu valdībām izstrādāt uzņēmējdarbības izglītības *ricības programmu ilgstošai perspektīvai*.

- Eiropas komisijas Izglītības, kultūras, daudzvalodības un jaunatnes lietu komisāre **Andrula Vasiliu:**
- “Uzņēmējdarbības izglītība ir turpmākās izaugsmes dzinulis, un tā palīdzēs iedvesmot nākotnes uzņēmējus.
  - Ja Eiropa vēlas saglabāt konkurētspēju, tai ir jāiegulda cilvēkos, viņu prasmēs, spējā pielāgoties un ieviest jauninājumus.
  - Proti, mums jāsekmē īstenas pārmaiņas eiropiešu mentalitātē attiecībā uz uzņēmējdarbību, un pirmais solis uz to ir audzināt uzņēmēja garu jau no agrīna izglītības posma.” (EK, 2012)

Uzņēmējdarbības izglītības pārvaldības ietvars

Ieteikumi

1. izglītības sistēmā svarīgi attīstīt

- plašākā nozīmē – kompetentu cilvēku,
- šaurākā – vienlaicīgi nodrošināt viņa *uzņēmējkompetences* attīstību.

2. svarīgi izstrādāt **valdības rīcības** programmu, lai īstenotu **mērķtiecīgu politiku** uzņēmējdarbības izglītības pārvaldībā.

Literatūra

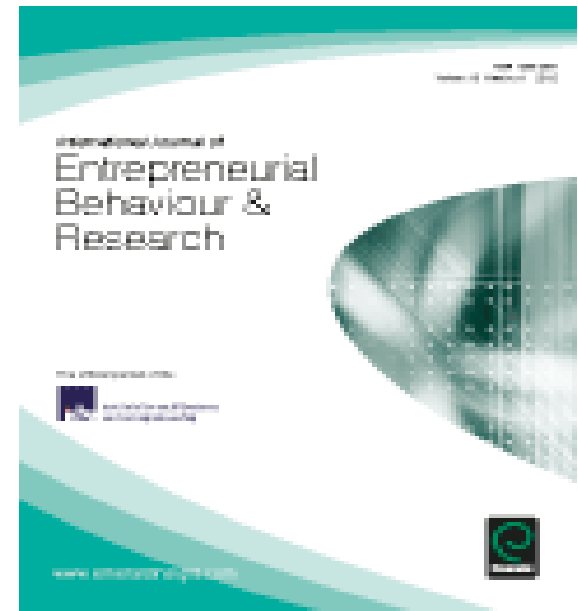
International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research

<http://www.emeraldinsight.com/journals>.

Journal of Entrepreneurship Education

Bikse V. Uzņēmējspējas. R.: 2011.

Bikse V. Uzņēmumu vadītāji un jaunu uzņēmumu veidotāji. LUA pētījums „Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā.” R.: 2012. 66.-90. <http://www.lu.lv/par/strukt/saistitas-organizacijas/lua/>

Bikse V., Lancmane L. *Uzņēmējspēju attīstība skolēniem uzņēmējdarbības izglītības procesā.* Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums, XV, Liepāja 2013, 558.-569.lpp.

Bikse V., Libkovska U., Riemere I. *Uzņēmējspēju attīstības iespējas skolēniem mijiedarbībā ar karjeras izglītību: problēmas, risinājumi.* Gr.: Latvijas Universitātes raksti: Pedagoģija un skolotāju izglītība. 2013, 112. – 126. lpp.

Bikse V., Riemere I. *Development of Entrepreneurial Competences for Students of Mathematics and the Science: the Latvian Experience.* ELSEVIER, Procedia -Social and Behavioral Sciences on ScienceDirect. 82 (2013), 511-519. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/18770428/82>

PALDIES PAR UZMANĪBU! JAUTĀJUMI